

دانشگاه قم

دانشکده حقوق

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد حقوق خصوصی

عنوان

بررسی مبنا و مصادیق عدم لزوم اعتداد زوجه در حقوق ایران ، مصر و لبنان

استاد راهنما:

دکتر سید حسن شییری زنجان

استاد مشاور:

سید مهدی دادمرزی

نگارنده:

ام البنی علی صوفی

فصل / سال

بهار / ۸۹

بسم الله الرحمن الرحيم

تقدیم به :

خاندان عصمت و طهارت علی الخصوص به محضر مبارک بقیه الله الاعظم روحی و ارواح
العاملین له الفداء صاحب العصر و الزمان مهدی موعود «عجل الله تعالی فرجه الشریف» و
حضرت فاطمه معصومه (سلام الله علیه)

و نیز تقدیم می دارم به :

پدر و مادر عزیزم که مرا همیشه در تحصیل علم و دانش تشویق کردند و به همسر فداکارم که
زحمات زیادی را در این راه تقبل نمودند.

تشکر و قدردانی

حمد و سپاس خدای را که توفیق کسب دانش و معرفت را به ما عطا فرمود. در اینجا برخود لازم می دانم از تمامی اساتید بزرگوار، به ویژه اساتید دوره کارشناسی ارشد که در طول سالیان گذشته مرا در تحصیل علم و معرفت و فضائل اخلاقی یاری نموده اند تقدیر و تشکر نمایم. از استادگرامی و بزرگوار جناب آقای دکتر سید حسن شبیری زنجان‌ی که راهنمایی اینجانب را در انجام تحقیق، پژوهش و نگارش این پایان نامه تقبل نموده اند نهایت تشکر و سپاسگذاری را دارم.

از جناب آقای سید مهدی دادرزی به عنوان مشاور که با راهنمایی خود مرا مورد لطف قرار داده اند.

کمال تشکر را دارم.

چکیده:

انحلال نکاح، نزدیکی به شبهه و وفات همسر تکلیفی را تحت عنوان عدّه برای زن ایجاد می کند، که دایره شمول این حکم بسیاری از زنان را در بر می گیرد؛ امّا شارع مقدس این حکم را با تمام اهمیتی که در پاکی نسل ها دارد از گروهی از زنان برداشته است. لذا علی رغم پیش بینی عدّه در تمامی مذاهب اسلامی، اختلافهایی در بین این مذاهب در خصوص این موضوع وجود دارد که قانون گذار کشورهای اسلامی را تحت تأثیر خود قرار داده است. بنابراین لازم است بررسی تطبیقی در این زمینه صورت گیرد. از این رو پایان نامه حاضر در صدد بررسی تطبیقی، عدم عدّه در حقوق سه کشور ایران مصر و لبنان است. در ابتدا بعد از بررسی اجمالی عدّه و مصادیق و آثار آن، (.) در ادامه از آنجا که عدم وقوع نزدیکی بین زن و مرد و قراردادن زن در سنینی که قابلیت بارداری در او وجود ندارد شرط عدم لزوم عدّه می باشد به بررسی مصادیق مسلم عدّه در فقه شیعه و مذاهب اربعه (که منبع اصلی حقوق کشورهای اسلامی است) و در حقوق ایران، مصر و لبنان پرداختیم، این مصادیق عبارتند از: غیر مدخوله، صغیره، یائسه و زانیه در حقوق ایران و حقوق شیعیان لبنان؛ امّا در حقوق مصر و حقوق العائله عثمانی لبنان تنها غیر مدخوله به دلیل آشکار بودن براءت رحمش از حمل عدّه ندارد امّا صغیره و یائسه موظف به نگه داری سه ماه عدّه می باشند و در مورد زانیه نیز اختلاف نظر دارند. در مقابل مصادیق مسلم عدّه، با توجه به پیشرفت علمی مصادیق مشکوک و غیر مسلمی مطرح می شود که از جمله آنها عدّه زنان بدون رحم، زنان نازا، زنان باردار و زنانیکه شوهرانشان قدرت بارور کردن ندارند می باشد که در این تحقیق مورد بررسی قرار گرفته و لزوم عدّه بر همه ی آنان به اثبات رسیده است. در ادامه برای درک بهتر احکام عدم عده سه مبنا را مطرح نموده ایم:

۱- آشکار بودن براءت رحم؛ ۲- عدم قابلیت بارداری و ۳- عدم قاعدگی که از میان سه مبنای فوق به نظر می رسد دو مبنای آشکار بودن براءت رحم و مبنای عدم قابلیت بارداری تنها در مورد زنان غیرمدخوله برای اهل سنت قابل طرح می باشد چرا که آنان زنان یائسه و صغیره را موظف به نگهداری عده می دانند و تنها زنان غیر مدخوله را از نگه داری عده معاف می دانند.

کلمات کلیدی: عدّه، زوجه، بدون رحم، غیر مدخوله، صغیره، یائسه، حیض، باردار.

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
مقدمه:	۱
الف) بیان موضوع تحقیق	۱
ب) اهمیت موضوع	۱
پ) اهداف	۲
ت) سوالات پژوهش	۲
ث) فرضیات	۲
ج) پیشینه تحقیق	۳
ح) روش تحقیق	۳
خ) ساختار تحقیق	۳
فصل اوّل: کلیات	۴
مبحث اوّل: مفاهیم	۵
گفتار اوّل: مفهوم عدّه	۵
الف) معنای لغوی عدّه	۶
ب) معنای اصطلاحی عدّه در شرع	۶
ج) معنای عدّه در حقوق	۸

- گفتار دوّم: مفهوم صغیره ۹
- الف) معنای لغوی ۹
- ب) معنای اصطلاحی ۹
- گفتار سوّم: حیض ۱۰
- الف) معنای لغوی ۱۰
- ب) معنای اصطلاحی ۱۱
- ۱- حیض در فقه ۱۱
- ۲- حیض در علم پزشکی ۱۱
- گفتار چهارم: یائسگی ۱۱
- الف) معنای لغوی ۱۲
- ب) معنای اصطلاحی ۱۲
- ۱- یائسگی در فقه ۱۲
- ۲- یائسگی در پزشکی ۱۲
- مبحث دوّم: موضوع شناسی از دیدگاه پزشکی ۱۳
- گفتار اوّل: عادت ماهانه ۱۳
- الف) هورمون های موثر بر عادت ماهانه ۱۳
- ۱- هورمون های تنظیم کننده عادت ماهانه ۱۳

- ۲- هورمون های گنادتروپین و آثار ناشی از آن روی تخمدان..... ۱۴
- ب) ابتدا و انتهای قاعدگی..... ۱۴
- ۱- رشد فولیکولهای تخمدانی - سیکل تخمدانی..... ۱۴
- ۲- تخمک گذاری..... ۱۵
- ۳- جسم زرد - مرحله لوتئال سیکل تخمدانی..... ۱۶
- ۴- مروری بر چگونگی رخداد قاعدگی..... ۱۷
- گفتار دوم: یائسگی..... ۱۷
- الف) چگونگی رخداد یائسگی..... ۱۷
- ب) سن یائسگی..... ۱۸
- گفتار سوم: علل نازایی..... ۱۹
- الف) نازایی ناشی از تخمدان ها و روش درمان آنها..... ۱۹
- ب) نازایی ناشی از لوله های رحمی و شیوه درمان آن..... ۲۰
- پ) نازایی ناشی از رحم و شیوه درمان آنها..... ۲۱
- ت) نازایی ناشی از سرویکال و شیوه درمان آن..... ۲۲
- ث) نازایی ناشی از عفونت و شیوه درمان آن..... ۲۲
- ج) نازایی ناشی از علل نامعلوم و شیوه درمان آن..... ۲۳
- مبحث سوم: تاریخچه عدّه..... ۲۴

الف) وجود عدّه قبل از اسلام.....	۲۴
۱- عدّه در میان امت‌های مختلف.....	۲۴
۲- عدّه در اعراب جاهلی.....	۲۵
ب) عدّه در اسلام.....	۲۶
۱- تشریع موقت عدّه.....	۲۶
۲- تشریع دائمی عدّه.....	۲۷
مبحث چهارم: انواع و آثار عدّه.....	۲۹
گفتار اوّل: انواع عدّه.....	۲۹
الف) عدّه طلاق.....	۲۹
۱- عدّه طلاق زنان غیر حامل.....	۲۹
۲- عدّه طلاق زنان حامل.....	۳۲
ب) عدّه‌ی فسخ نکاح.....	۳۴
ج) عدّه‌ی وفات.....	۳۵
۱- عدّه وفات غیر حامل.....	۳۵
۲- عدّه وفات زنان حامل.....	۳۷
د) عدّه در نکاح موقت.....	۳۹
۱- عدّه زنان غیر حامل در نکاح موقت.....	۳۹

۴۰.....	۲- عدّه زنان حامل در نکاح موقت.....
۴۱.....	هـ) عدّه در وطی به شبهه.....
۴۳.....	گفتار دوم: آثار عدّه.....
۴۳.....	الف) آثار مالی عدّه.....
۴۳.....	۱- نفقه.....
۴۷.....	۲- حق سکونت.....
۴۹.....	۳- ارث.....
۵۱.....	ب) آثار غیر مالی.....
۵۳.....	مبحث پنجم: عدّه در قوانین احوال الشخصیه مصر و لبنان.....
۵۳.....	گفتار اول: قوانین احوال الشخصیه مصر.....
۵۶.....	گفتار دوم: قوانین احوال الشخصیه در لبنان.....
۵۹.....	فصل دوم: مصادیق عدم اعتداد زوجه.....
۶۰.....	مبحث اوّل: مصادیق مسلم عدم لزوم عدّه.....
۶۱.....	گفتار اوّل: غیر مدخوله.....
۶۱.....	الف) دلایل.....
۶۱.....	۱- کتاب.....
۶۲.....	۲- روایات.....

۳- اجماع	۶۳
ب) نزدیکی و تأثیرش بر عدّه	۶۴
۱- شرایط تحقق نزدیکی در عدّه	۶۴
۲- خلوت و تأثیر آن بر عدّه	۶۵
ج) بررسی دیدگاه فقیهان	۶۷
۱- دیدگاه فقیهان در مورد غیر مدخوله	۶۷
۲- دیدگاه فقیهان در مورد تحقق دخول	۶۸
د) بررسی حقوقی	۶۸
۱- بررسی غیر مدخوله در قوانین ایران، مصر و لبنان	۶۸
۲- بررسی خلوت در قوانین ایران، مصر و لبنان	۷۰
گفتار دوّم: یائسه	۷۱
الف) دلایل	۷۲
۱- کتاب	۷۲
۲- روایات	۷۴
ب) دیدگاه فقها	۷۴
ج) سن یائسگی	۷۵
۱- روایات	۷۵

۲- دیدگاه فقیهان	۷۶
۳- فقها و اصل عدم یائسگی در صورت شک	۷۸
د) بررسی حقوقی	۷۹
۱- بررسی حکم یائسه در حقوق ایران، مصر و لبنان	۷۹
۲- بررسی سن یائسگی در حقوق ایران، مصر و لبنان	۸۰
گفتار سوم: صغیره	۸۲
الف) دلایل	۸۲
ب) دیدگاه فقیهان در مورد عدّه صغیره	۸۴
ج) بررسی حکم صغیره در حقوق ایران، مصر و لبنان	۸۴
گفتار چهارم: زانیه	۸۶
الف) دلایل	۸۶
ب) دیدگاه فقها در زمینه عدّه زانیه	۸۶
ج) بررسی حکم عدّه زانیه در حقوق ایران، مصر و لبنان	۸۸
مبحث دوّم: مصادیق مشکوک عدم لزوم عدّه	۹۰
گفتار اوّل: زنان فاقد رحم	۹۰
الف) دلایل	۹۱
۱- آیات	۹۱

۹۲.....	۲- روایات.....
۹۵.....	ب) دیدگاه فقیهان گذشته.....
۹۹.....	ب) دیدگاه فقیهان معاصر.....
۹۹.....	گفتار دوم: زنان نازا و زنان بی بار.....
۱۰۱.....	گفتار سوم: زنی که آلت شوهر او مقطوع است.....
۱۰۵.....	فصل سوم: مبانی عدم اعتداد.....
۱۰۶.....	مبحث اول: آشکار بودن برائت رحم.....
۱۰۸.....	گفتار اول: دیدگاه فقیهان در موضوع استبرای رحم.....
۱۱۱.....	گفتار دوم: دلایل مبنای آشکار بودن برائت رحم.....
۱۱۱.....	۱- کتاب.....
۱۱۲.....	۲- روایات.....
۱۱۳.....	۳- شهرت فتوایی.....
۱۱۶.....	مبحث دوم: عدم قابلیت بارداری.....
۱۱۷.....	گفتار اول: دیدگاه فقیهان.....
۱۱۷.....	گفتار دوم: دلایل مبنای عدم قابلیت بارداری.....
۱۱۷.....	۱- کتاب.....
۱۱۸.....	۲- روایات.....

مبحث سوم: عدم قاعدگی در معتده و همسان‌هایش	۱۱۹
گفتار اول : دیدگاه فقیهان.....	۱۱۹
گفتار دوم: دلایل مبنای عدم قاعدگی	۱۲۱
۱- کتاب	۱۲۱
۲- روایات	۱۲۲
مبحث چهارم: تعبد.....	۱۲۳
گفتار اول: عبارات فقیهان در تعبدی بودن عدّه	۱۲۴
گفتار دوم: عدم لزوم عدّه علی رغم احتمال بارداری	۱۲۵
گفتار سوم: لزوم عدّه علی رغم عدم احتمال بارداری و عدم	
اختلاط انساب	۱۲۶
گفتار چهارم: تفاوت میان عقد دائم و موقت در حکم عدّه.....	۱۲۷
نتیجه	۱۲۸
منابع.....	۱۳۲
ضمائم	
ضمیمه ۱: مواد مربوط به موضوع در قانون احوال الشخصیه.....	
ضمیمه ۲: مواد مربوط به موضوع در حقوق العائله عثمانی	

ضمیمه ۳ : مواد مربوط به موضوع در قانون الاحوال الشخصیه فی

فقه اهل البیت شیعیان لبنان.....

مقدمه:

الف) بیان موضوع تحقیق

موضوع تحقیق حاضر بررسی مبنا و مصادیق عدم اعتداد زوجه در حقوق ایران، مصر و لبنان می باشد.

این رساله، پژوهشی در زمینه مبانی عدم لزوم عدّه و بررسی مصادیق آن می باشد بررسی مبانی عدم لزوم عدّه روشن می سازد که چه ویژگی هایی در مصادیق عدم لزوم عدّه وجود دارد که شارع مقدس حکم لزوم نگهداری عدّه را که نقش به سزایی در پاکی نسل و حفظ خانواده و تقویت پایه های آن دارد از زن برداشته و او را معاف از نگهداری عدّه دانسته است. در این تحقیق مصادیق مسلم عدم عدّه از منظر فقه و حقوق ایران، مصر و لبنان مورد بررسی قرار گرفته و در ادامه آن به بررسی مصادیق مشکوک و غیر مسلمی که پیشرفت علم سبب مطرح شدن آنها می شود پرداخته شده است.

باید خاطر نشان کرد که در جای جای این پژوهش موضع فقه اهل سنت به عنوان منبع اصلی حقوق دو کشور مصر و لبنان گزارش شده است و لذا در کنار فقه اهل سنت به بیان حقوق موضوعه آن کشورها در زمینه عدّه پرداخته ایم.

ب) اهمیت موضوع

احکام عدّه از جمله مسائل پرکاربرد و مبتلا به جامعه می باشد و گرچه دایره شمولش بسیاری از زنان را در بر می گیرد اما در عین حال برخی از زنان موظف به نگهداری آن نمی باشند؛ لذا شناخت دقیق این مصادیق، لازم و ضروری است. از طرف دیگر امروزه این سوال مطرح است که اگر حکمت عدّه عدم اختلاط نسل می باشد دیگر چه لزومی برای نگهداری عدّه وجود دارد چرا که می توان از علم و تکنولوژی بهره جست و پی به باردار بودن

یا نبودن زن برد بعلاوه در صورت اثبات عدم بارداری گذراندن سه ماه چه دلیلی دارد. از طرف دیگر امروزه زنان می توانند رحم خود را بردارند و در واقع قابلیت بارداری نداشته باشند و مانند زنان یائسه دیگر حیض نشوند لذا ضرورت ایجاب می کند تا به بررسی لزوم یا عدم لزوم عده آنان بپردازیم.

پ) اهداف

یافتن مبانی عدم لزوم عده در فقه و حقوق اسلامی و انطباق آن بر موارد و مصادیق مربوط به آن و همچنین بررسی مصادیق نو ظهور در این زمینه و تعیین لزوم یا عدم لزوم عده در مورد آنها و ارائه یک بحث مقایسه ای میان مذاهب اربعه و قوانین ایران ، مصر و لبنان از اهداف این پژوهش می باشد.

ت) سوالات پژوهش

- ۱- مبانی عدم لزوم عده در حقوق ایران مصر و لبنان چیست؟
- ۲- مصادیق عدم عده در حقوق ایران ، مصر و لبنان کدامند؟
- ۳- عده زنان بدون رحم و زنانی که با اعمال جراحی رحم خود را بر می دارند چه می شود؟

ث) فرضیات

- ۱- به نظر می رسد با بررسی حالات زنان غیر مدخوله ، صغیره و یائسه بتوان مبانی را بر عدم لزوم عده آنها را مطرح نمود از جمله آنها اینکه، هر سه این گروه زنان باردار نبود نشان محرز است، غیر مدخوله به علت عدم دخول و یائسه و صغیره نیز به علت عدم وجود قابلیت بارداری در آنها باردار نمی شوند. اما از آنجا که اهل سنت صغیره و یائسه را موظف به نگه داری عده می دانند بیان این مبنا برای آنها نیاز به بررسی دارد.
- ۲- در حقوق ایران و حقوق شیعیان لبنان مصادیق مسلم عدم عده عبارتند از صغیره، یائسه و غیر مدخوله در حقوق مصر و لبنان که برگرفته از فقه اهل سنت است بی شک غیر مدخوله عده ندارد ولی صغیره و یائسه موظف به نگه داری عده می باشند.
- ۳- به نظر می رسد این زنان چون قابلیت بارداری خودشان را از دست می دهند دیگر موظف به نگه داری عده نباشند، اما این مسئله نیاز به بررسی بیشتری دارد.

(ج) پیشینه تحقیق

کتابهای مختلف فقهی از قبیل الفقه علی المذاهب الخمسه محمد جواد مغنیه، جواهر الکلام حسن نجفی، کتاب الخلاف و المبسوط شیخ طوسی شرح لمعه شهید ثانی، مسالک الافهام و شرایع الاسلام و العروة الوثقی و... بحثهای زیادی در این زمینه دارند. کتابهایی که صاحب نظران علم حقوق در این زمینه دارند از جمله حقوق خانواده کاتوزیان و حقوق خانواده محقق داماد که به موضوع عدّه و شرایط و احکام و آثار و تکالیف معتده، پرداخته اند و توضیحات مفصلی دارند.

مقالات مختلفی نیز در این زمینه وجود دارد از جمله مقاله انواع عدّه و وضعیت زنان فاقد رحم سید علی قزوینی، مقاله بررسی مبانی فقهی عدّه زنان نابارور معصومه مظاهری و مقاله بررسی فقهی حکم زنان بدون رحم آیت الله محمد مومن قمی.

(ح) روش تحقیق

برای نگارش این پایان نامه از روش کتابخانه‌ای بهره جستیم لذا با مراجعه مستقیم به منابع مختلف فقهی و حقوقی مطالب مورد نیاز جمع آوری و در نگارش پایان نامه به کار گرفته شده است.

(خ) ساختار تحقیق

این تحقیق از مقدمه، سه فصل و نتیجه گیری تشکیل شده است. فصل اول از آنجا که آشنایی مقدماتی با موضوع لازم و ضروری است به کلیات مبحث عدّه اختصاص یافته است. در فصل دوم از آن رو که موضوع پایان نامه بررسی مبنا و مصادیق عدم لزوم اعتداد زوجه می باشد به بررسی مصادیق مسلم عدم لزوم عدّه که در فقه و حقوق ایران، مصر و لبنان وجود دارد پرداخته ایم در کنار این مصادیق، مصادیق مشکوک عدم عدّه نیز مورد بررسی قرار گرفته است.

فصل سوم نیز به بررسی مبانی عدم لزوم عدّه اختصاص یافته است.

فصل اوّل : کلیات

در این قسمت به طرح مباحث کلی پرداخته می‌شود بنابراین ابتدا به شناخت مفاهیم و سپس به بررسی موضوع از دیدگاه پزشکی پرداخته می‌شود در ادامه به بررسی تاریخچه عدّه و انواع و آثاری که عدّه در پی دارد می‌پردازیم و در نهایت عدّه در قوانین احوال الشخصیه مصر و لبنان را مورد بحث و بررسی قرار خواهیم داد.

با توجه به آنچه بیان شد مطالب این فصل را طی ۵ عنوان زیر ارائه می‌نمائیم:

۱- مفاهیم

۲- موضوع شناسی از دیدگاه پزشکی

۳- تاریخچه عدّه

۴- انواع و آثار عدّه

۵- عدّه در قوانین احوال الشخصیه مصر و لبنان

مبحث اوّل: مفاهیم

در ابتدا لازم است برای درک بهتر موضوع با برخی از مفاهیم اصلی پیرامون موضوع آشنا شویم. از این رو به بررسی مفهوم عدّه و در ادامه به بررسی مفاهیم صغیره، حیض، یائسه و ناباروری می‌پردازیم.

گفتار اوّل: مفهوم عدّه

واژه عدّه مثل هر واژه دیگری که از فقه وارد اصطلاحات حقوقی شده است، از دو جنبه قابل بررسی است هم از جهت معنای لغوی آن و هم از جهت معنای اصطلاحی.